

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

© В.І. Босак, І.Я. Цигиль, 2009

Внаслідок стрімких процесів глобалізації світової економіки та послідовного здійснення в Україні економічних реформ, що супроводжувались процесами приватизації, формування ринків (цінних паперів, праці, капіталу, інновацій тощо), промислові підприємства постали перед ринковою необхідністю впровадження нових форм і методів організації управління та, разом з тим, вдосконалення механізмів реалізації досягнень НТП, від чого в подальшому залежить розвиток виробничої сфери, конкурентоспроможність продукції зокрема, та української економіки в цілому, ефективна інтеграція у світову економіку.

Використання новітніх досягнень НТП для підвищення ефективності виробництва та задоволення суспільного попиту сприяло створенню економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання. Таким чином, в інноваційних процесах залучені усі ринкові суб'єкти.

Враховуючи світовий досвід, можна стверджувати, що в економіці з домінуванням приватної власності, саме приватний сектор на основі власних досліджень здійснює розробку технологій та ринкове освоєння інновацій. Держава, у свою чергу, сприяє виробництву знань та технологій стратегічного характеру, створює інфраструктуру та сприятливі інституційні умови для інноваційної діяльності приватних компаній (в тому числі для інвестування приватних капіталів у науково-технічну сферу). Що ж стосується нашої держави, в Україні практично відсутні перелічені вище механізми (існує недосконалість законодавства щодо патентування та кредитування інновацій), а фундаментальна наука та кваліфіковані кадри не можуть задовольнити попит у сучасному конкурентному середовищі. Крім цього, існує ще так званий “людський фактор” – несприйняття товару споживачами (конфлікт між реальними та очікуваними його якостями) та бар'єри зі сторони керівництва посередницьких організацій через значний ризик, пов'язаний із окупністю чи не окупністю впроваджених інновацій.

Інвестиційні ресурси українського приватного сектору спрямовані здебільшого не у виробничі інновації, а у торговельно-посередницьку сферу та сферу фінансових спекуляцій з метою отримання максимального прибутку за мінімальних витрат. Це зумовлено тим, що високотехнологічні наукоємкі галузі виробництва вимагають значних капіталовкладень (особливо на фазах формування та поширення інновації – науковий пошук, розробки, освоєння нової технології, випуск нового виду продукції, формування ринку даної продукції), а ефект необхідно чекати лише у віддаленій перспективі (при цьому існує висока імовірність, що капіталовкладення взагалі не окупяться). Іноземний капітал, у свою чергу, зацікавлений у збуті власного кінцевого продукту [4].

Оскільки вітчизняна банківська система і фондовий ринок не забезпечують фінансовими ресурсами розширене відтворення (дані інститути акумуляції заощаджень не готові до зайвого ризику, оскільки оперують залученими грошовими коштами і зобов'язані забезпечити хоча невисоку, але гарантовану прибутковість; крім цього, слабка спрямованість банківського кредитування інноваційної діяльності зумовлена нестачею довгострокових пасивів, високою ціною кредитних ресурсів, відсутністю ефективно правового регулювання державного гарантування та страхування кредитів на інновації), основне джерело інвестицій інноваційної діяльності надходить від держави та власних грошових коштів суб'єктів господарювання (наприклад, за рахунок власних засобів промислових підприємств виконується 70-80% інноваційних робіт) [3].

За умов освоєння моделі інноваційного розвитку, глобальної переорієнтації на інформатизацію, прискорення НТП у центрі уваги постає інтелектуальний капітал. Проте частка державного фінансування освіти в Україні становить лише 5% ВВП, що вдвічі менше, ніж регламентовано нормативними документами.

Що стосується державних витрат та витрат бізнесу на науку, ці показники істотно відрізняються від аналогічних показників у розвинутих країнах (порівнюючи із показниками США та Японії, частка витрат від ВВП на НДДКР в Україні у 2-3 рази менша). Варто також зазначити, що сучасна наука працює переважно на зовнішніх замовників, у той час як попит українських споживачів високотехнологічної продукції задовольняє імпорт.

Згідно Загальнодержавної комплексної програми розвитку високих наукоємких технологій при фінансуванні значна перевага спостерігається на користь галузей металургії та енергетики замість нано- і біотехнологій. Таким чином, державою здійснюється підтримка не галузей 5-го та 6-го, а 4-го укладу.

Інноваційний розвиток Української економіки стримується переліком факторів: недостатній ступінь державного регулювання розвитку інноваційної діяльності, практично повна відсутність інноваційної інфраструктури, венчурного фінансового капіталу, правового захисту інтелектуальної власності, слабкі фінансова та банківська системи [2].

Ще одним проблемним місцем українського інноваційного розвитку є трансфер технологій: державою фінансуються наукові розробки, внаслідок чого вітчизняні вчені одержують готовий науковий продукт, проте інноваційні підприємства, знаходячись в інформаційному вакуумі, не мають можливості впроваджувати даний продукт у виробництво. Це спричинено відсутністю центрів трансферу технологій при освітніх і наукових установах, які б здійснювали пошук фахівців для виконання досліджень за замовленням підприємств, пошук потенційних покупців винаходу, вирішення питань, пов'язаних з придбанням прав на об'єкти інтелектуальної власності та їх захисту тощо. За допомогою даних центрів інноваційні технології були б забезпечені інформаційною, організаційною, економічною та правовою підтримкою [1].

Оскільки в ринкових відносинах не існує уніфікованої системи показників ефективності інноваційної діяльності, при впровадженні інноваційних проектів підприємствам необхідно враховувати чимало факторів: ризик та невизначеність внутрішнього та зовнішнього середовища, податкова система, інфляція, джерела фінансування, система нарахування амортизації.

Особливості фінансування інноваційної діяльності на сучасному етапі: істотний рівень ризиків та невизначеності, що може означати неповернення інвестованих в інноваційну діяльність ресурсів; істотний часовий проміжок від авансування фінансових ресурсів до отримання комерційної віддачі; необхідність залучення значного обсягу початкових інвестицій; складність реалізації нематеріальних активів через відсутність механізму захисту прав на інтелектуальну власність тощо.

Джерела фінансування інноваційної діяльності класифікуються на: залучені кошти (добровільні внески, емісія цінних паперів, бюджетні кредити), власні кошти (доходи майбутніх періодів, резервний фонд, нерозподілений прибуток, амортизаційний фонд, статутний фонд) та запозичені кошти (кредити банків та кредитних спілок, кошти партнерів, ФПГ та інституційних інвесторів, кошти іноземних інвесторів та міжнародних фінансових інститутів, лізинг, кошти технопарків та технополісів, кошти венчурних фондів, кошти інноваційних фондів, кошти замовників, бюджетні кошти). На різних етапах життєвого циклу інновації залучаються різні джерела фінансування [7].

Суб'єктами фінансування інноваційної діяльності можуть бути інноваційні підприємства (наукові організації, інноваційно-активні підприємства, об'єкти інноваційної інфраструктури), державні органи влади (міністерства та відомства), спеціалізовані інноваційні фонди, різноманітні фінансові установи (банки, інвестиційні та страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та ін.), венчурні фонди, іноземні інвестори та приватні особи [7].

Ефективним джерелом збільшення фінансових ресурсів для інноваційної діяльності в майбутньому можуть стати заощадження населення. Акумуляція та ефективний розподіл таких коштів вимагають розвитку мережі небанківських фінансових інститутів (страхових і лізингових компаній, інвестиційних фондів, пенсійних фондів, інститутів посередників на фондовому ринку тощо).

Важливе місце у національній інноваційній системі посідає інноваційна інфраструктура – посередник між виробниками та споживачами інновацій шляхом збору, накопичення та надання науково-технічної інформації про різноманітні інноваційні продукти, збору фінансової, технологічної

та маркетингової інформації, залучення фінансових ресурсів у досягнення інноваційних стратегій. Запровадження так званого “технологічного коридору” сприятиме максимально ефективному руху від отриманих знань до їх впровадження у виробництво з метою налагодження зв’язків між сферою бізнесу та науковими установами на усіх етапах інноваційного процесу [6].

Чимало інноваційних проектів виявляються збитковими лише через відсутність ефективного аналізу потреб і запитів споживачів, діяльності конкурентів.

Як свідчить досвід, податкові пільги, спрямовані на стимулювання наукової та інноваційної діяльності, не мають відповідної реалізації. На етапі впровадження інноваційного проекту дані пільги втрачають стимулюючий вплив, оскільки кошти, що залишаються в розпорядженні підприємства не можуть вважатись істотним джерелом фінансових ресурсів. У деяких випадках, підприємство навіть не може скористатися передбаченою пільгою (за умови, коли протягом періоду державної реєстрації інноваційного проекту воно не отримувало прибутку від реалізації проекту) [5].

Удосконалення державної підтримки інноваційної діяльності передбачає: стимулювання розвитку інноваційних підприємств пріоритетних напрямів, збільшення терміну державної реєстрації інноваційних проектів до 6-ти років, внесення змін до законодавчої бази з метою надання інноваційним підприємствам пріоритетних напрямів можливості користуватись механізмом відтермінування оподаткування. Також досить ефективним методом стимулювання інноваційної діяльності може стати удосконалення процедури надання податкового кредиту щодо витрат на НДДКР, а також запровадження практики звільнення банків і кредитних установ від оподаткування прибутку, отриманого від надання цільових кредитів (на термін три і більше років) для інвестування у розвиток виробничої бази підприємства та реалізації інноваційних проектів (що мають стратегічне значення для економіки України).

На сучасному етапі найперспективнішим напрямом є залучення до інвестиційної діяльності в Україні корпоративного сектора економіки.

Поступове нарощування і ефективне використання інвестицій в наукову діяльність безумовно забезпечить розвиток НТП, що істотно вплине на зростання ВВП. Деякі економісти визначають вплив цього чинника на рівні 70-80%. Сподіваємось, що при достатньому фінансуванні інноваційних проектів рівень науково-технічного розвитку підприємств України буде значно вищий.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєв М. В., Тищенко Д. О. Діагностування потенціалу інноваційного підприємства // *Проблеми науки*. – 2006. – № 7. – С. 16 – 21.
2. Бражко О.В. Інноваційна модель економічних перетворень і джерела її фінансового забезпечення // *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. – 2004. – № 4. – С.36-41.
3. Писарчук О.В. Визначення ролі фінансового забезпечення в системі управління інноваційним розвитком підприємства // *Управління розвитком: Зб. наук. ст.* – Х.: ХНЕУ, 2005. – № 3. – С. 109–110.
4. Степанов М.В. Основні аспекти інноваційних напрямів розвитку підприємства // *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Науковий журнал*. – К., 2005. – №5. – С.76-81
5. Степанов М.В. Розробка концепції інноваційної стратегії для обґрунтування інноваційних проектів підприємств// *Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції „Наукові концепції і практика реалізації стратегій інноваційного розвитку України та її регіонів”, м.Донецьк, 22 березня 2007 року*. – с. 112 – 116.
6. Юркевич О.М. Удосконалення методів непрямого фінансового стимулювання інноваційної діяльності підприємств // *Проблеми науки*. – 2005. – Вип. 7. – С.13–19.
7. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення науково-технічної інноваційної діяльності // *Фінанси України*. – 2004. – № 6. – С.106–102.